

**West-Friese
Archeologische
Notities 48**

Bouwhistorische opname van stolp- boerderij Hemmerkooi 7 op Texel

D.M. Duijn

**Bouwhistorische opname van stolpboerderij
Hemmerkooi 7 op Texel**

D.M. Duijn

Colofon

West-Friese Archeologische Notities 48

Titel	Bouwhistorische opname van stolpboerderij Hemmerkooi 7 op Texel
Auteur	D.M. Duijn (KNA-archeoloog en boerderij-onderzoeker, Archeologie West-Friesland)
Redactie	W. Eelman
Veldwerk	D.M. Duijn
Afbeeldingen	D.M. Duijn
Opmaak	D.M. Duijn

© Archeologie West-Friesland 2020

Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, film, fotokopie, digitaal of geautomatiseerd systeem zonder voorafgaande toestemming van de copyrighthouders en de auteur.

De uitgever heeft de inhoud met de grootst mogelijke zorgvuldigheid samengesteld. Ondanks deze zorgvuldigheid kunnen gegevens zijn veranderd of onjuist zijn weergegeven.

Administratieve gegevens

Onderzoeksgegevens

Locatie	Hemmerkooi 7, Den Burg, gemeente Texel
Projectvoorbereidingsnummer	19043
Type onderzoek	Bouwhistorische opname
Centrale coördinaten	x: 113.954 y: 562.396
Datum rapportage	24 augustus 2020
Datum onderzoek	16 juni 2020

Opdrachtgever

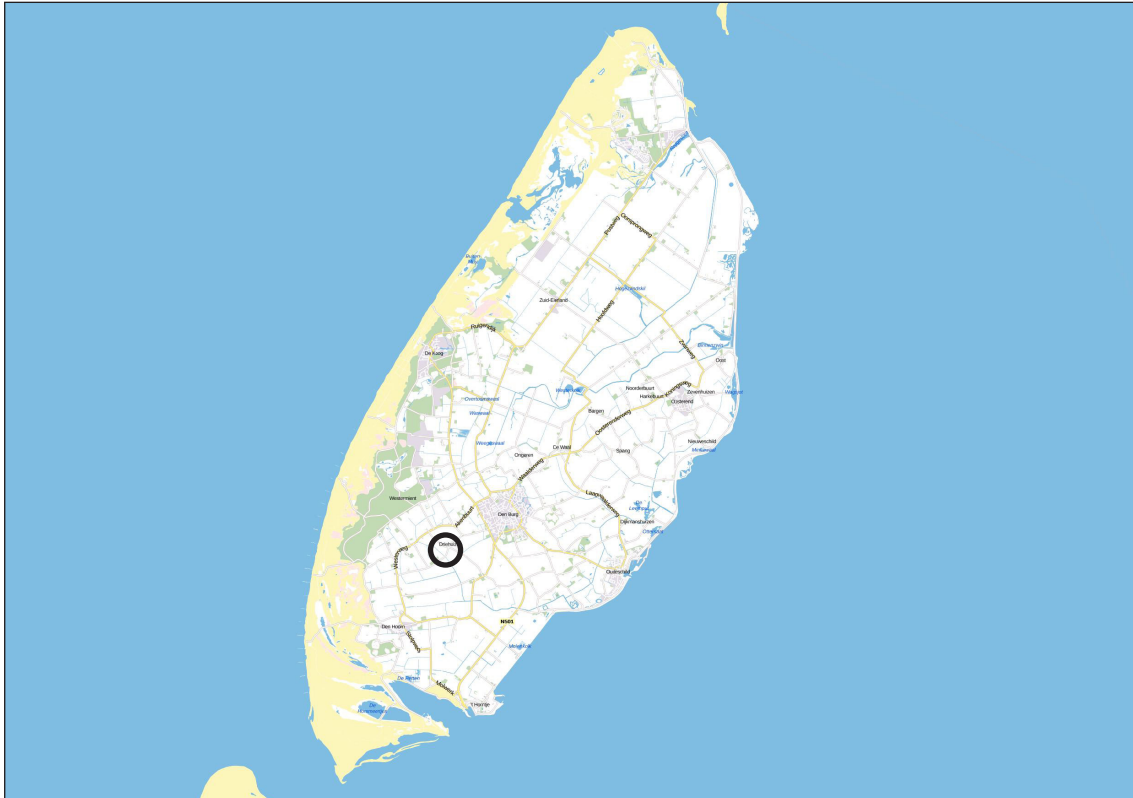
Opdrachtgever	Gemeente Texel
Contactpersoon	G. van Essen
Adres	Emmalaan 15
Postcode en plaats	1791 AT Den Burg

Opdrachtnemer/uitvoerder

Opdrachtnemer	Archeologie West-Friesland
Auteur(s)/deskundige(n)	D.M. Duijn
Adres	Nieuwe Steen 1
Postcode en plaats	1625 HV Hoorn

Inhoud

1. Inleiding	7
2. Gegevens uit het kadaster	7
3. Bouwhistorische opname	9
3.1 Exterieur	9
3.2 Interieur	13
3.3 Vierkant	19
3.4 Woonhuis en bijgebouwen	26
4. Synthese	29
5. Literatuur	34

Afbeelding 1a. De locatie van het plangebied binnen de gemeente Texel (zwarte cirkel).

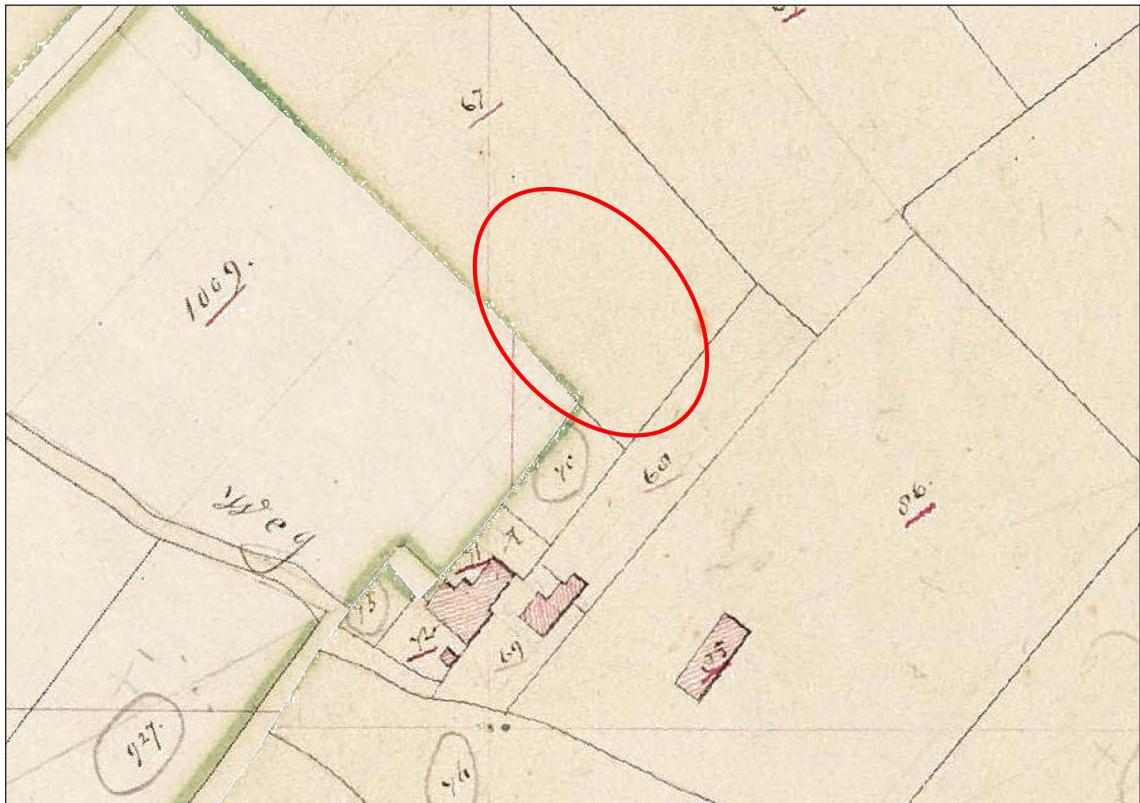
Afbeelding 1b. De stolpboerderij (rode pijl links) op een luchtfoto. De rode pijl rechts geeft het woonhuis aan.

1. Inleiding

Op het perceel Hemmerkooi 7 op Texel staan een woonhuis, stolpboerderij en diverse bijgebouwen (afb. 1). Het perceel maakt onderdeel uit van het buurtschap Driehuizen, dat op ongeveer 1,5 km ten zuidwesten van Den Burg ligt. Het voornemen is om de bestaande bebouwing te slopen. Daarom is op 16 juni 2020 in opdracht van de gemeente Texel een bouwhistorische opname uitgevoerd van de stolpboerderij, met als doel om dit gebouw te documenteren voordat het verdwijnt.

2. Gegevens uit het kadaster

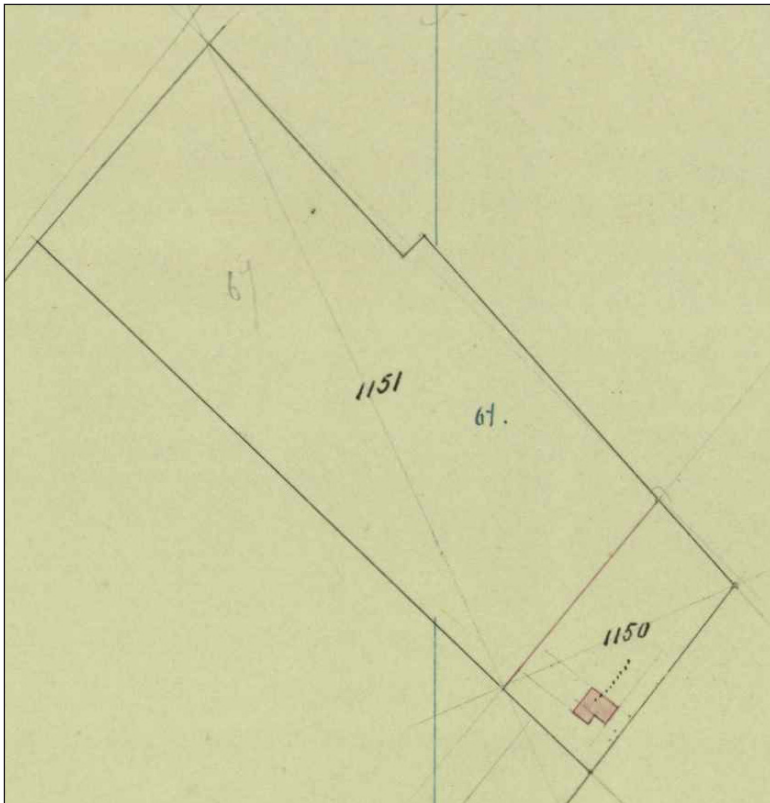
Op de eerste kadastrale kaart uit 1828 is het perceel Hemmerkooi 7 onbebouwd (afb. 2). Iets meer naar het zuiden zijn drie gebouwen aanwezig. Dit zijn de drie huizen waar het buurtschap Driehuizen naar is vernoemd. De geschiedenis van het middelste huis hangt nauw samen met de geschiedenis van Hemmerkooi 7. De oudste historische gegevens voor dit middelste huis van het buurtschap gaan terug tot 1742 en berusten op een personele quotisatie.¹ In 1885 lieten de eigenaren van het pand een nieuw huis bouwen op ongeveer 70 meter ten noorden van dit oude huis, ter plaatse van het huidige perceel Hemmerkooi 7 (afb. 3). Het oude huis deed voortaan dienst als schuur.² In 1900 is het nieuwe woonhuis verbouwd en vergroot. Gelijktijdig is de stolpboerderij gebouwd (afb. 4). Uit 1930 dateert een hulpkkaart waarop de stolpboerderij in dezelfde vorm is weergegeven.

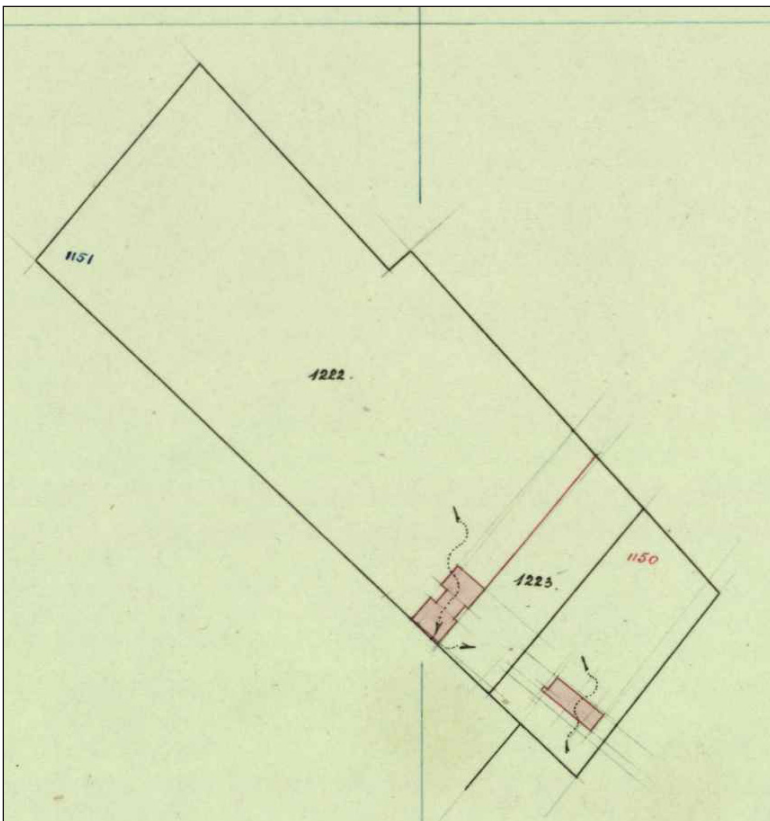
Afbeelding 2. De locatie van Hemmerkooi 7 (rode ovaal) op de kadastrale minuut uit 1828. Ten zuiden daarvan de drie huizen van het buurtschap Driehuizen.

1 Reij et al. 1998, 564-565.

2 Reij et al. 1998, 564-565.

Afbeelding 3. Hulpkaart uit 1885.

Afbeelding 4. Hulpkaart uit 1900.

3. Bouwhistorische opname

Op 16 juni 2020 vond een bouwhistorische opname van het de stolpboerderij op het perceel. Hierbij is de boerderij gefotografeerd, opgemeten en beschreven. Uit de kadastragegevens blijkt dat de stolp is gebouwd in het jaar 1900. In de stolp heeft nooit een woongedeelte gezeten en daarom kunnen we spreken van een stolpschuur.

3.1 Exterieur

De stolpschuur wijkt wat betreft vorm en formaat af van een standaard stolpboerderij. Het gebouw is namelijk erg langwerpig (16,7 bij 9 meter) en opvallend laag. De nok van de boerderij bevindt zich op slechts circa 5,5 meter boven het maaiveld. Ook de gevels zijn met 1,60 meter zeer laag.

Een opvallend element van de stolp zijn het dubbele stel wagendeuren die zich in het midden van de oost- en westgevel bevinden. Normaal gesproken heeft een stolp maar één stel wagendeuren en die bevinden zich aan de zijkant van de boerderij. De wagendeuren zijn bovendien niet teruggeplaatst aangebracht, zoals elders in Noord-Holland gebruikelijk is. De westelijke wagendeuren staat in lijn met de westgevel (afb. 5), terwijl de oostelijke wagendeuren zijn uitgebouwd. Boven de deuren bevindt zich een eenvoudig zadeldakje. Op Texel wordt dit ook wel aangeduid als een 'kapel'. Aan de westzijde zijn nog wagendeuren aanwezig, aan de oostzijde is dit recent vervangen door een houten wand op een bakstenen plint met daarin een mandeur.³

Uit de hulpkaart van het kadaster uit 1900 blijkt dat de huidige positie van de wagendeuren niet origineel is. De stolp is blijkens de kaart gebouwd met aan weerszijden teruggeplaatste wagendeuren, waarbij de westelijke deuren verder naar binnen waren geplaatst dan de wagendeuren aan de oostzijde. Op een hulpkaart uit 1930 is de situatie ongewijzigd. De verplaatsing van de wagendeuren vond dus later in de 20ste eeuw plaats.

Mogelijk was vanaf de bouw in 1900 al een mandeur aanwezig in een van de wagendeuren (meest aannemelijk de oostelijke, aangezien deze zich het dichtste bij het woonhuis bevindt). In de gevels is geen originele mandeur gevonden en de gevels zijn ook te laag om een deur met normale hoogte in aan te brengen.

De westgevel dateert vermoedelijk van de bouw rond 1900 (afb. 6). Deze halfsteens muur

Afbeelding 5. De westelijke wagendeuren.

³ Op een foto uit 2002 in de beeldbank van de Boerderijenstichting is nog sprake van een stel wagendeuren aan de oostzijde.

Afbeelding 6. De westzijde van de stolp.

is gemaakt van verschillende soorten halve en driekwart bakstenen. Dit wijst erop dat het om hergebruikt bouw materiaal gaat of om restmateriaal van een steenbakkerij. De muur is gemaakt van machinale rode bakstenen met aangebakken zand (4,5 tot 5,5 cm dik), gele bakstenen (5 cm dik) en handgevormde rode bakstenen. In de gevel zijn vijf kleine ramen aanwezig (28 bij 20 cm), die bij de bouw van de muur zijn aangebracht (afb. 7). Er is geen kozijn toegepast, het glas is simpelweg met mortel

Afbeelding 7. Een van de kleine ramen in de westgevel.

Afbeelding 8. De steunberen tegen de noordzijde van de westgevel.

Afbeelding 9. De noordzijde van de stolp.

Afbeelding 10. De zuidzijde van de stolp met rechts de lage aanbouw met plat dak.

in het muurwerk geplaatst (koud ingemetseld). Aan de zuidzijde is een deur aanwezig in de muur, maar deze is niet origineel: uit de manier waarop het kozijn in de muur is gezet, blijkt dat de deur later is geplaatst. Aan weerszijden van de deur zijn een ijzeren ring en een gat halverwege de muur aanwezig. De ring, bestemd om een paard aan vast te zetten, is verbonden met een houten muurstijl aan de binnenzijde van de gevel. Op de plek van het gat heeft ook een ring of muuranker gezeten. Aan de noordzijde van de gevel zijn drie steunberen tegen de gevel aangebouwd (afb. 8). Zij zijn gemaakt van een machinale baksteen uit de 20ste eeuw en duidelijk later gebouwd dan de gevel. De steunberen zijn waarschijnlijk aangebracht omdat de gevel op deze plek naar buiten werd gedrukt.

De noordgevel is direct tegen het vierkant (het houtskelet) van de stolp aangebouwd, waardoor aan deze zijde geen sprake is van een ruimte buiten de stijlen (buitenstijlruimte) (afb. 9). Het grootste deel van de gevel is van hout, namelijk het deel tussen de stijlen van het vierkant. Aan weerszijden hiervan is wel baksteen aanwezig. De volledige gevel is in de loop van de 20ste eeuw opnieuw opgetrokken. Hierbij zijn gladde rode bakstenen toegepast met formaat 20,5x10x5 cm. Aan beide zijde zijn betonnen ramen aangebracht. Tegen de gevel staat een houten overkapping.

Ook de zuidgevel is in de loop van de 20ste eeuw opnieuw opgetrokken (afb. 10 en 11). De gevel is gemaakt van machinaal gemaakte lichtrode bakstenen met formaat 21,5x10,5x5 cm. In de gevel zijn zes kleine ramen aanwezig van 44 bij 27 cm. Het glas is zonder kozijn in het muurwerk geplaatst.

Afbeelding 11. De zuidwesthoek van de boerderij. De overgang tussen het moderne muurwerk van de zuidgevel en het oudere muurwerk van de westgevel is duidelijk zichtbaar.

De oostgevel wordt vrijwel geheel aan het oog onttrokken door struiken (afb. 12). Tussen de bladeren door is zichtbaar dat de gevel is gestuct. Of het om origineel metselwerk uit 1900 gaat, valt daarom niet te zeggen. In de gevel zijn twee kleine ramen zonder kozijn aanwezig. Het uitgebouwde deel met de wagendeuren is gemetseld van halve machinaal gemaakte bakstenen (dik 5 cm), hierin bevinden zich ook twee kleine ramen zonder kozijn.

Op zeker moment is het zuidelijk deel van de oostgevel afgebroken, waarna hier een lage aanbouw met een plat dak is gebouwd. De gevel hiervan is gebouwd van diverse soorten rode en gele bakstenen. Hierin zijn vier ramen (twee met kozijn) en een deur aanwezig. De lage aanbouw is gebouwd op het moment dat de wagendeuren al naar buiten waren geplaatst.

Het dak van de boerderij is grotendeels gedekt met rode en grijze Oud-Hollandse dakpannen. Ongeveer een kwart is gedekt met riet, namelijk de zuidkant.

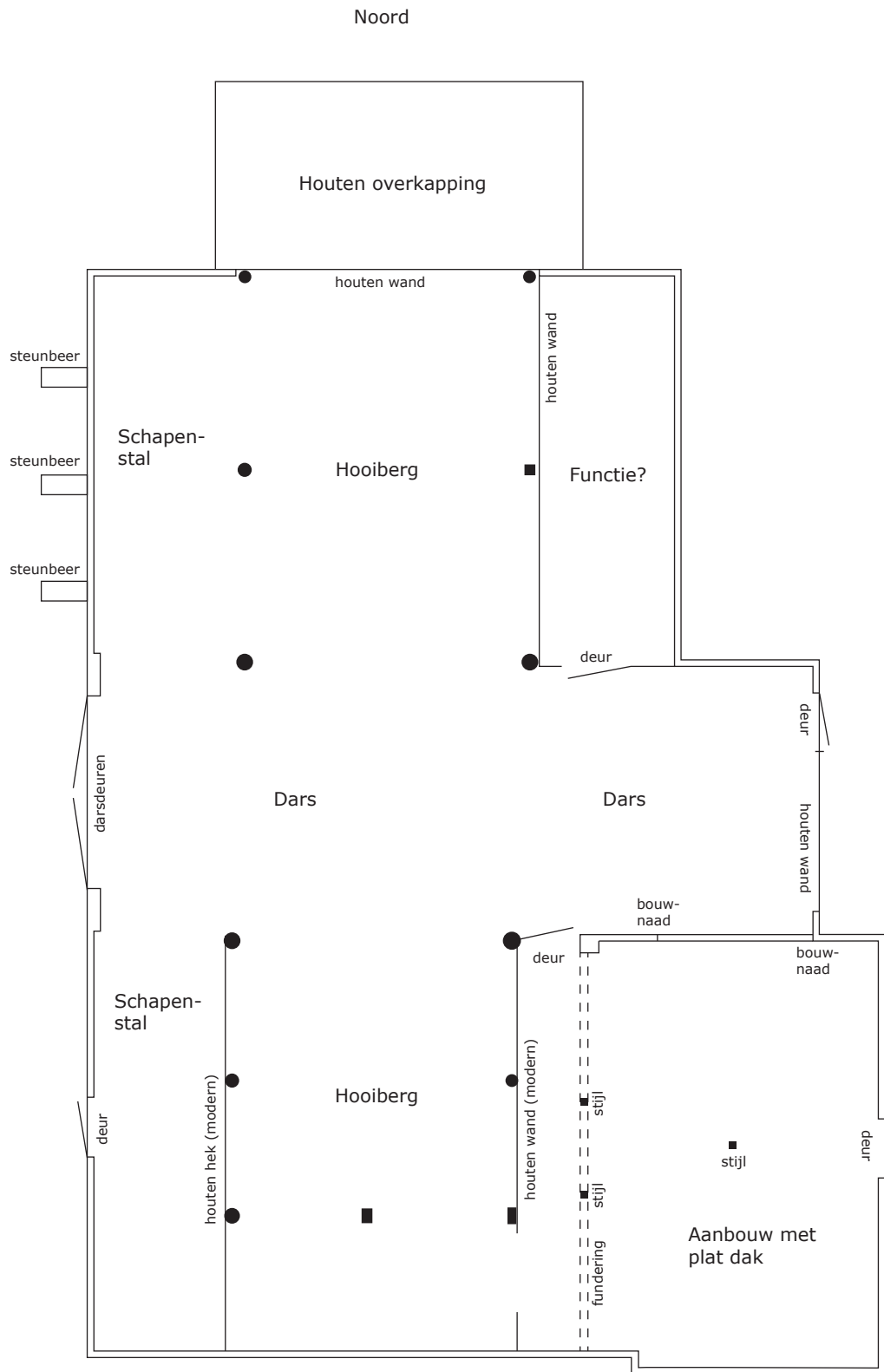
Afbeelding 12. De oostzijde van de boerderij.

Afbeelding 13. Het noordelijke hooivak van de boerderij.

3.2 Interieur

Het interieur van de stolpschuur is, net als het exterieur, afwijkend. In de eerste plaats is geen woongedeelte aanwezig. Dit is goed te verklaren, want de boer woonde in een vrijstaand woonhuis elders op het perceel. Meer bijzonder is dat ook geen koeienstal aanwezig is. Deze heeft ook nooit in de stolpschuur gezeten. De ruimte tussen de vierkanten en de buitengevels is hier simpelweg te smal en te laag voor. De stolpschuur heeft uitsluitend dienst gedaan als hooiopslagplaats en als schapenschuur. Afbeelding 14 toont de plattegrond van de stolpschuur in 2020.

Afbeelding 14. Plattegrond van de stolpschuur in 2020.

Aan zowel de noord- als zuidzijde van de stolpschuur staat een vierkant (afb. 13 en 15). Binnen de stijlen van de vierkanten werd het hooi opgeslagen. Tussen de vierkanten in ligt de rijning (4 meter breed), die oorspronkelijk vanuit zowel de oost- als westzijde toegankelijk was via de wagendeuren (afb. 16 en 17). De volgeladen hooiwagen reed via een van de wagendeuren

Afbeelding 15. Het zuidelijke hooivak van de boerderij.

Afbeelding 16. De westelijke wagendeuren gezien vanuit de rijng.

naar binnen, waarna vanuit de rijng het hooi werd overgebracht naar het noordelijke of zuidelijke hooivak. Via de andere wagendeuren kon het paard met wagen gemakkelijk de schuur weer verlaten. De ruimtes tussen de hooivakken en gevels (de buitenstijlruimte) zullen met name zijn gebruikt voor het tijdelijk stallen van schapen of de opslag van gereedschap. Waarschijnlijk was hier aanvankelijk aan alle zijden geen zolder of afscheiding tussen de hooivakken en zijbeuken aanwezig. In latere tijd, na de bouw van de aanbouw met plat dak aan de zuidoostzijde, is een houten wand gemaakt tussen het zuidelijke hooivak en de ruimte

Afbeelding 17. De oostelijke wagendeuren gezien vanuit de rijng.

Afbeelding 18. De lage aanbouw gezien vanuit de rijng.

binnen de aanbouw (afb. 18). Ook in de noordoosthoek van de boerderij is op zeker moment een ruimte afgescheiden door middel van een houten wand en een houten plafond (afb. 19). De smalle, lage ruimte is voorzien van een bakstenen vloer. De functie van de ruimte is niet duidelijk, mogelijk gaat het om een opslagruimte voor veevoer of gereedschap. In de overige ruimtes in de boerderij is de vloer niet verhard.

Afbeelding 19. Smalle lage ruimte in de noord-oosthoek van de boerderij.

Afbeelding 20. Stijlen in de lage aanbouw met plat dak.

Aan de binnenzijde van de gevels is zichtbaar dat de onderkant steens breed is met daarboven een halfsteens opbouw (afb. 21). Hier tegenaan bevinden zich muurstijlen die de muurplaat (houten balk) op de muur ondersteunen. Op de muurplaat rusten de sparren van de kap.

Het dak van de aanbouw met plat dak wordt ondersteund door drie vrijstaande stijlen. Een van de stijlen staat in het midden van de ruimte. De twee andere stijlen staan op een bakstenen fundering die over de hele lengte zichtbaar is (afb. 20). Het gaat niet om de fundering van de verdwenen oostgevel (afgebroken bij de bouw van de aanbouw met plat dak), want deze heeft ongeveer 1,5 meter verder gestaan. Waarschijnlijk is bij de het maken van de aanbouw op de plek van de fundering een bakstenen muur gebouwd. In latere tijd is deze weer verwijderd en vervangen door een houten wand tegen het hooivak aan.

De aanbouw met plat dak aan de zuidoostzijde van de boerderij wordt aan de noordzijde begrensd door een halfsteens muur. Hierin zijn twee bouwnaden zichtbaar (afb. 22). De westelijke bouwnaad is ontstaan bij het uitbouwen van de wagendeuren aan deze zijde: het stuk muur ten westen van de bouwnaad dateert van de bouw van de boerderij rond 1900, het stuk muur ten oosten van de bouwnaad is gebouwd op het moment dat de wagendeuren zijn verplaatst. De oostelijke bouwnaad is ontstaan bij de bouw van de aanbouw met plat dak.

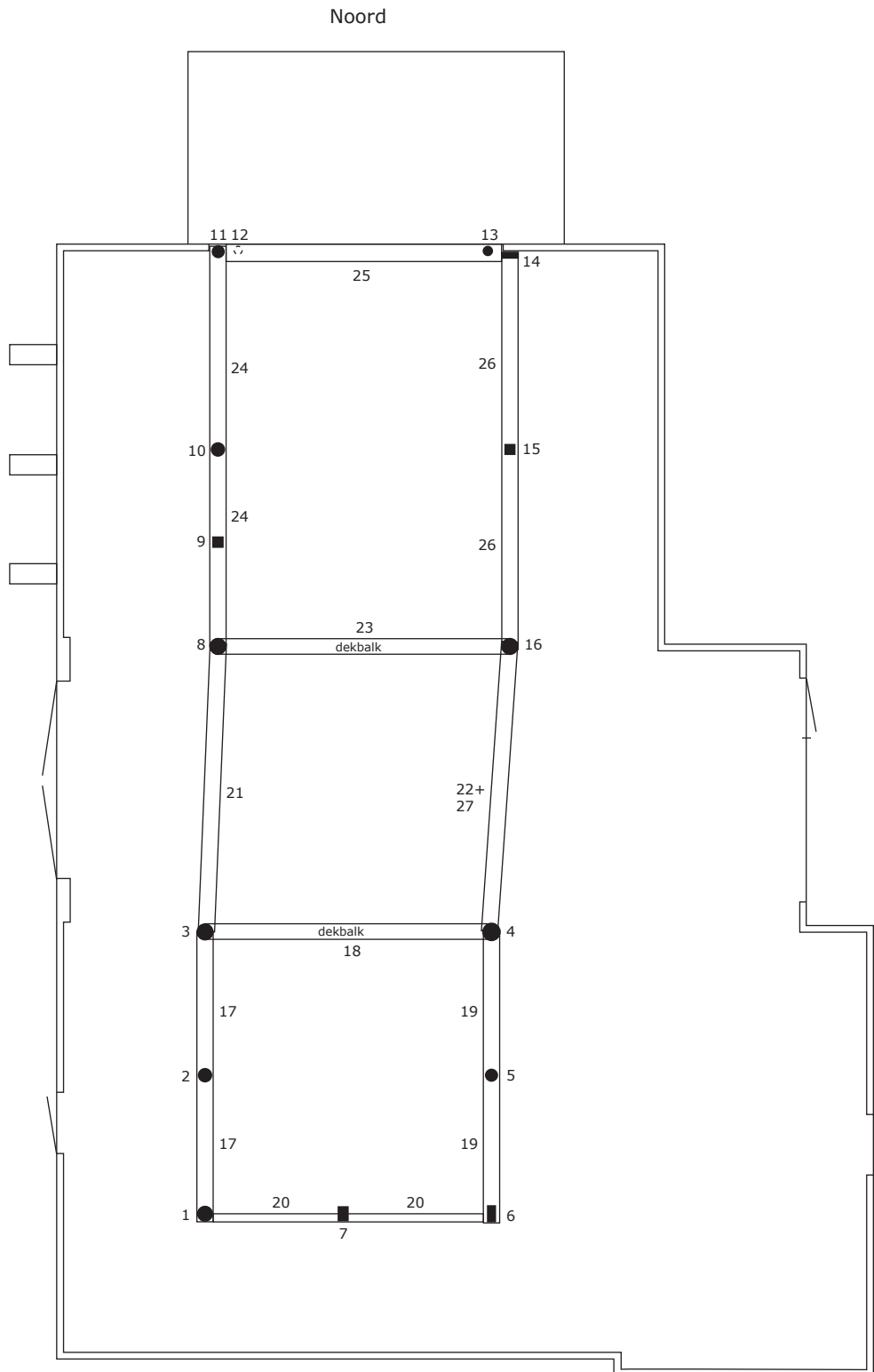
Binnen de stulp zijn, voor zover zichtbaar, geen schoorsteen, waterput of regenwaterkelder aanwezig.

Afbeelding 21. Binnenzijde van de westelijke zijgevel.

Afbeelding 22. De muur die de noordelijke begrenzing vormt van de lage aanbouw.

Afbeelding 24. Bovenaanzicht van de houtconstructie van de boerderij. De onderdelen zijn genummerd.

Het hout van de vierkanten kan in verschillende groepen worden verdeeld: nieuw aangekocht hout uit 1900, hergebruikt hout en hout dat bij reparaties in de 20ste eeuw is aangebracht.

- Nieuw aangekocht hout uit 1900: elf stijlen (nr 1,2, 3, 4, 5, 8, 10, 11, 12, 13 en 16), de twee dekbalken (nr 18 en 23) en een enkele bovenbalk (nr 17) (afb. 25 en 26). Deze elementen zijn ronde balken van naalddhout, waarschijnlijk vurenhout (hout van de fijnspar). Het gaat in

Afbeelding 25. Stijl 4.

Afbeelding 26. Stijl 8.

feite om complete bomen, waarvan de takken en schors zijn verwijderd. Het gebruik van rondhout voor de bouw van vierkanten was heel gebruikelijk in de tweede helft van de 19de eeuw en eerste helft van de 20ste eeuw. De diameter van de stijlen varieert tussen de 16 en 24 cm. Op het hout zijn geen sporen van hergebruik aanwezig.

- Hergebruikt hout: één stijl (nr 6) en vier bovenbalken (nr 19, 22, 24 en 26). Deze groep omvat rechthoekige balken van eikenhout (nr 24 en 26) en naaldhout (nr 6, 19 en 22). In de eiken balken, de stijl en een van de naaldhout bovenbalken (nr 22) bevinden zich ronde houten pennen en/of ronde gaten waar houten pennen in hebben gezeten (diameter ca. 3 cm) (afb. 27, 28 en 29). Zij maken duidelijk dat het om hergebruikt hout gaat. De oorspronkelijke functie van het hout is niet zeker. De ronde pennen werden onder meer gebruikt in de scheepsbouw voor het bevestigen van huidplanken aan spanten, maar de balken lijken te lang en recht om oorspronkelijk als spanten te kunnen hebben

Afbeelding 27. Stijl 2.

Afbeelding 28. Balk 24 met ronde gaten.

Afbeelding 29. Balk 22 met ronde pennen (rechts), met daar tegenaan nieuwe balk 27.

fungeerd. In balk 19 is een pengat aanwezig, wat betekent dat de balk oorspronkelijk in een ander gebouw was verwerkt. Het is de vraag of het hout uit deze groep is aangebracht bij de bouw van de stolpschuur in 1900. In dat geval is gebouwd met een combinatie van nieuw en oud hout. Een andere mogelijkheid is dat de hergebruikte balken in latere tijd zijn aangebracht ter vervanging van originele balken. Dit valt niet met zekerheid te zeggen.

- Reparaties uit de 20ste eeuw: vier stijlen (nr 7, 9, 14 en 15) en vier bovenbalken (nr 20, 21, 25 en 27 (tegen balk 22 aan)). Het gaat om rechthoekige balken van naaldhout die later in de 20ste eeuw zijn toegevoegd als extra versterking van de constructie of ter vervanging van een originele balk die in slechte staat verkeerde. Balk nr 20 is hierbij tegen de zijkant van de stijlen bevestigd. Balk 25 is in feite een muurplaat en wordt ondersteund door vier stijlen, waarvan één (nr 12) grotendeels is verdwenen (afb. 30). Op de muurplaat staan de onderkanten van de daksparren.

Afbeelding 30. De noordzijde van de houtconstructie met de houten buitengevel.

Afbeelding 31. Een van de originele zwingen.

Een vierkant is altijd voorzien van schuine balken tussen de stijlen en liggende balken. Zij worden zwingen, zwiepingen of lange banden genoemd. Zij kunnen enkel (twee per zijde) of dubbel (vier per zijde) zijn uitgevoerd. Bij de onderzochte stolpschuur is alleen sprake van enkele zwingen en het ging oorspronkelijk om slechts acht zwingen. Zij waren bevestigd tussen de oost-west georiënteerde liggende balken en de acht stijlen die hier onder staan. Een van de

Afbeelding 32. Het zuidelijke hooivak, gezien vanuit de rijng. Halverwege de stijlen was oorspronkelijk een jaagband aanwezig. Deze is op zeker moment afgezaagd. Later is iets hoger een nieuwe jaagband geplaatst.

zwingen (bij stijl nr 12) is later verwijderd. De zwingen bij stijlen 1 en 6 zijn niet meer origineel, de overige vijf zwingen zijn dat wel. Zij zijn half rond van vorm en verbonden met de liggende balken door middel van lipverbindingen en ijzeren nagels (afb. 31). Dit is voor stolpen een gebruikelijk wijze om de zwingen te bevestigen.

De stijlen zijn altijd met de dekbalk verbonden door middel van een pen-gatverbinding. Deze verbinding is niet zichtbaar, maar de toognagels die de verbinding borgen wel. Ieder pengat is bij het vierkant geborgd met één toognagel. Meestal zijn de toognagels ter hoogte van de dekbalk afgezaagd, maar bij dit vierkant is dat niet overal gebeurd, waardoor zij uitsteken. Bij vierkanten uit de 19de en 20ste eeuw is dit vaker het geval. De verbinding tussen de dekbalken en bovenbalken is niet zichtbaar.

Halverwege de vierkanten is aan bijna alle zijden een horizontale balk aanwezig, een zogenaamde draagbalk. Deze heeft onder meer als doel om de constructie te verstijven. Twee van de draagbalken zijn rondhout en waarschijnlijk origineel (onder nr 23 en 24). Ook onder balk nr 18 heeft oorspronkelijk een draagbalk halverwege het vierkant gezeten, maar deze is later langs de stijlen afgezaagd. Op zeker moment is iets hoger een nieuwe balk aangebracht,

Afbeelding 33. Een poer met peulhout onder een van de stijlen.

Afbeelding 34. De kap boven de zuidzijde van de boerderij.

Afbeelding 35. De kap boven de noordzijde van de boerderij.

die door middel van ijzeren banden is bevestigd aan de stijlen (afb. 32). De andere draagbalken lijken niet origineel en zijn vermoedelijk later in de 20ste eeuw aangebracht.

De stijlen staan zoals gebruikelijk op vierkante bakstenen fundamenteën (poeren), met een plaat hout tussen de stijlen en de poeren (afb. 33). Deze plaat, het peulhout, is van naaldhout en 7 tot 8 cm dik.

De kap is zoals gebruikelijk gemaakt van lange daksparren (dunne ronde balken van vurenhout), ook wel juffers genoemd. Bij het grootste deel van de kap, waar dakpannen liggen, zijn de sparren aan twee zijden voorzien van rietlatten. Tussen de rietlatten, dus onder de dakpannen, ligt een laag riet. Aan de zuidzijde, waar het dak is gedekt met riet, liggen alleen rietlatten aan de buitenzijde van de sparren.

Om doorhangen van de sparren te voorkomen, is tussen de gevels en liggende balken van het vierkant rondom een gording aangebracht, gemaakt van een dikkere ronde dakspar. De gordingen worden naar buiten geduwd door middel van schoren die zijn afgesteund op de draagbalken en stijlen van het vierkant.

De kap boven het vierkant is versterkt met een eenvoudige constructie van daksparren (afb. 34 en 35).

Afbeelding 36. Het woonhuis Hemmerkooi 7.

3.4 Woonhuis en bijgebouwen

Uit de kadastragegevens blijkt dat in 1885 een woonhuis is gebouwd. In 1900 is dit huis verbouwd en vergroot, waardoor de huidige situatie is ontstaan (afb. 36). Het gaat om een rechthoekig gebouw met zadeldak met houten topgevel aan de oostzijde (voorzijde) en een schilddak aan de westzijde. De oostgevel van het pand dateert mogelijk nog van het oudste huis uit 1885 (afb. 37). Het raam in deze gevel is in de tweede helft van de 20ste eeuw aangebracht. De noord- en zuidgevel zijn in de tweede helft van de 20ste eeuw volledig vernieuwd. Ook is een aanbouw met een plat dak tegen de achterzijde van het huis gebouwd. Tegen de zuidgevel bevindt zich de vierkante opbouw van een put, ongetwijfeld een regenwaterkelder (afb. 38).

Op het erf staan verder twee houten loodsen en een bakstenen schuur (afb. 39 t/m 41). Zij dateren waarschijnlijk uit de tweede helft van de 20ste eeuw.

Afbeelding 37. De oostgevel van het woonhuis Hemmerkooi 7.

Afbeelding 38. De opbouw van waarschijnlijk een regenwaterkelder naast het woonhuis.

Afbeelding 39. Bakstenen schuur op het perceel Hemmerkooi 7.

Afbeelding 40. Houten schuur op het perceel Hemmerkooi 7.

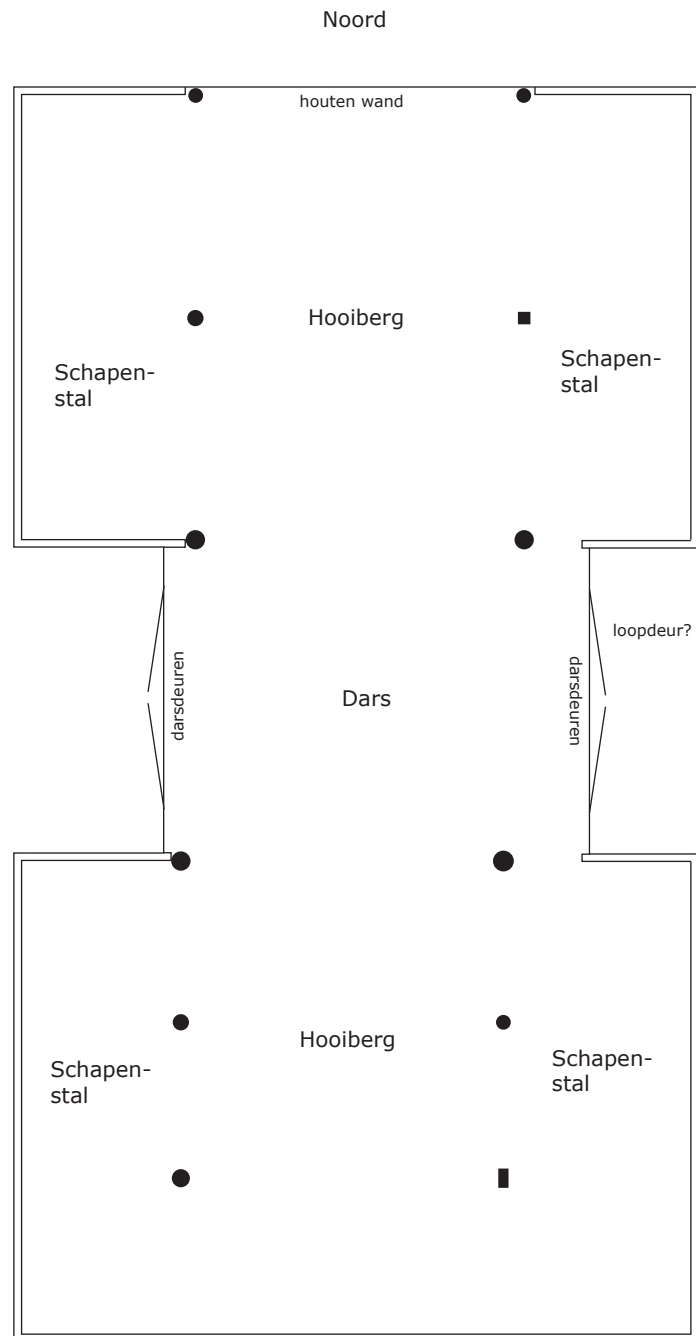

Afbeelding 41. Houten schuur op het perceel Hemmerkooi 7.

4. Synthese

Op 16 juni 2020 vond een bouwhistorische opname plaats van de stolpschuur op het perceel Hemmerkooi 7 bij Den Burg op Texel. De stolpschuur zal binnenkort worden afgebroken. Uit de kadastrergegevens blijkt dat het pand is gebouwd in het jaar 1900. Gelijktijdig is een woonhuis uit 1885 op hetzelfde perceel verbouwd. Dit woonhuis bestaat eveneens nog. Op het perceel staan verder drie schuren. Op basis van alle gegevens kan een reconstructie worden gemaakt van de oorspronkelijke plattegrond van de stolpschuur (afb. 42).

De stolpschuur wijkt gezien vorm af van een normale stolpboerderij: het pand is heel langwerpig en laag. In de stolp heeft nooit een woongedeelte of koeienstal gezeten: het gebouw was bestemd voor de opslag van hooi en als schapenstalling. Dit betekent dat we in feite te maken hebben met een schapenboet, een stolptype dat typisch is voor Texel.⁴ Op het eiland werden (en worden) zeer veel schapen gehouden. Schapenboeten zijn normaal gesproken kleine onvolledige stolpboerderijen met een enkel vierkant (vier stijlen). Bij een onvolledige stolp is één gevel direct tegen het vierkant aangebouwd en is dus slechts aan drie zijden sprake van een buitenstijlruimte. De kap heeft hierdoor ook een afwijkende vorm, namelijk de vorm van een half schilddak in plaats van een piramidaal dak. In de hoge platte gevel bevonden zich de deuren die toegang verschaften tot de boet en via welke het hooi naar binnen werd gebracht. Deze zijde werd altijd op het noordoosten georiënteerd, omdat de wind meestal uit het zuidwesten komt. Op deze manier was het openen van de deuren of het binnenbrengen van het hooi met

Afbeelding 42. Reconstructie van de originele plattegrond van de stolpschuur Hemmerkooi 7.

4 Voor een uitgebreid verhaal over schapenboeten, zie Eelman 2010, 129-141.

veel wind geen probleem. Ook konden de schapen schuilen in de luwte van het gebouw. Schapenboeten staan meestal niet bij een boerderij, maar midden in het land. Omdat de schapen in de winter niet op stal stonden (zoals koeien), was het praktischer om het hooi op het land op te slaan in plaats van naar de boerderij te brengen. De ruimtes rond het hooivak werden gebruikt als plaats waar drachtige schapen konden lammeren, voor de opslag van gereedschap en voederbakken en als noodstal in geval van zeer slecht weer.

De stolpschuur Hemmerkooi 7 heeft niet de gebruikelijke vorm van een schapenboet. Het gebouw is veel langer, waardoor sprake is van twee grote hooivakken. Bovendien is een doorlopende rijning tussen de hooivakken in geplaatst, met aan weerszijden wagendeuren. Deze opzet met de rijning in het midden komt bij meer stolpboerderijen op Texel voor.⁵ Het gaat hier mogelijk om een nieuwe opzet voor boerderijen die vanaf de tweede helft van de 19de eeuw incidenteel werd toegepast. In sommige gevallen is deze opzet toegepast bij de bouw van het pand, zoals bij Hemmerkooi 7 het geval is. In andere gevallen is de opzet ontstaan door een uitbreiding van het pand, zoals we hieronder bijvoorbeeld zullen zien bij Pelikaanweg 75B.

Afbeelding 43. Hemmerkooi 8, een andere stolpboerderij op Texel met wagendeuren met 'kapel'. Foto: Boerderijstichting Vrienden van de Stolp.

De stolpschuur heeft aan de noordzijde een gedeeltelijk houten gevel die direct tegen het vierkant is aangebouwd en we kunnen daarom spreken van een onvolledige stolp. Aangezien in deze wand geen deuren aanwezig waren, is de reden voor deze hoge houten wand niet direct duidelijk. Mogelijk was deze met name bedoeld om een beschutte plek te creëren voor de schapen. Ook de houten overkapping tegen deze zijde hangt hier mogelijk mee samen.

⁵ Voorbeelden zijn Pelikaanweg 75B in De Koog, Hollandseweg 22 in Cocksdoorp, Postweg 163/165 in Cocksdoorp, Pontweg 23 in Den Hoorn en Ottersaat 7 in Oudeschild (tot herbouw in de jaren 90).

Uit de kadastrergegevens blijkt dat de stolpschuur aanvankelijk was uitgevoerd met aan weerszijden teruggeplaatste wagendeuren. Later in de 20ste eeuw zijn zij uitgebouwd, waarbij zij zijn voorzien van een eigen zadeldakje (kapel). Dit soort uitgebouwde wagendeuren komen relatief veel voor op Texel (afb. 43). Ook dit hangt mogelijk samen met de schapenhouderij: de rijning werd gebruikt als schapenstal (met name in de lammerentijd) en extra ruimte kwam daarom goed van pas. Het is de vraag of de uitgebouwde wagendeuren altijd aanpassingen zijn uit latere tijd of dat sommige stolpboerderijen daadwerkelijk zijn gebouwd met dit soort wagendeuren. Overigens komen uitgebouwde wagendeuren ook algemeen voor op Terschelling, waar traditioneel ook veel schapen werden gehouden.⁶ Op dit eiland vindt men geen stolpen, maar boerderijen die verwant zijn aan de Friese boerderijen.

In de loop van de 20ste eeuw is meer aangepast aan de stolpschuur. Twee bakstenen gevels zijn volledig nieuw opgetrokken. Mogelijk waren deze gevels bij de bouw in 1900 gemaakt van hout en zijn zij dus later pas versteend. Eén van de bestaande gevels van de stolpschuur dateert waarschijnlijk van de bouw, namelijk de westgevel. Deze halfsteens gevel is gemaakt van halve en driekwart bakstenen, waaruit blijkt dat bij de bouw van de stolpschuur niet veel geld te besteden was. Ook het toegepaste constructiehout wijst op bouwen uit een "kleine portemonnee".

Afbeelding 44. Stolpboerderij Ruyslaan 88 in 1938 met links daarvan een langgerekte lage stolpschuur. Foto: Collectie Wilma Eelman.

Het vierkant van de stolpboerderij is gemaakt van ronde balken die nieuw zijn aangekocht voor de bouw in 1900 en hergebruikte balken. Het is niet duidelijk of de hergebruikte balken direct bij de bouw in 1900 zijn aangebracht, of dat het gaat om toevoegingen uit latere tijd. De hergebruikte balken zijn mogelijk afkomstig van schepen. Dit is niet ongewoon: op Texel is bij de bouw van veel stolpboerderijen gebruik gemaakt van scheepshout. Op het eiland was weinig bouwhout voorhanden en ook het importeren van hout was niet eenvoudig. Men bouwde daarom

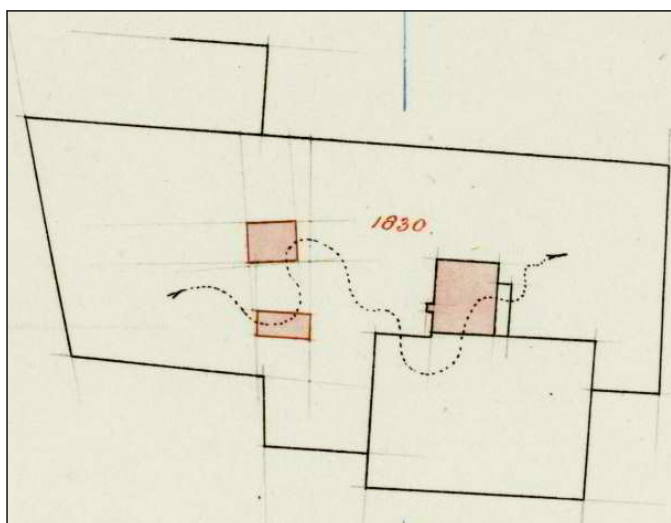
6 Met dank aan Wilma Eelman.

Afbeelding 45. Willems Boet bij De Koog in 2002. Foto: Boerderijenstichting Vrienden van de Stolp.

met alles wat voorhanden was, waaronder hout van afgebroken schepen of hout van wrakken dat aanspoelde op de stranden.⁷

Voor de stolpschuur op het perceel Hemmerkooi 7 bestaan weinig parallellen. Wilma Eelman, auteur van het bekende boerderijenboek van Texel, was zo vriendelijk om enkele vergelijkbare gebouwen te noemen. Ten zuiden van De Koog lag een lange lage stolpschuur achter stolpboerderij 't Alloo (afb. 44). Deze stolp en schuur zijn in 1945 verwoest, hier staat nu stolpboerderij Uit en Thuis. Deze stolpschuur had geen doorlopende rijning.

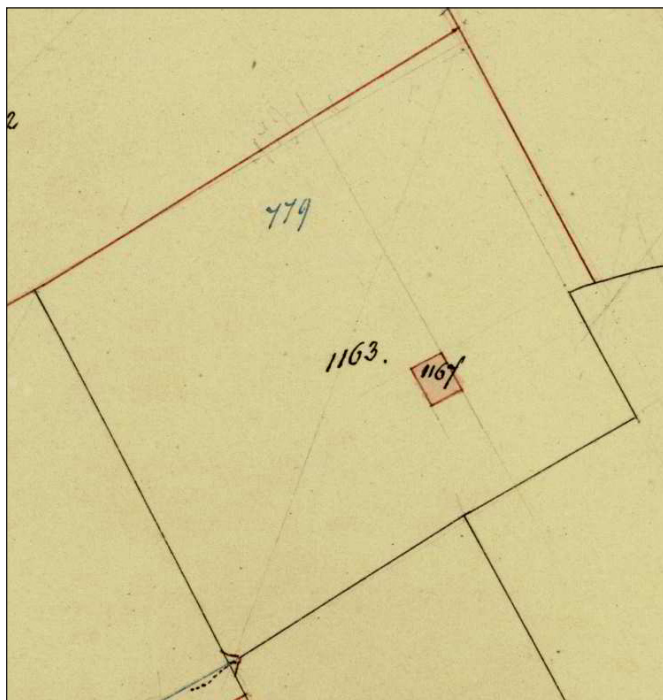

Afbeelding 46. Hulpkaart van het kadaster uit 1900. Het roze vlakje linksboven is Willems Boet. In latere tijd is de boet verlengd.

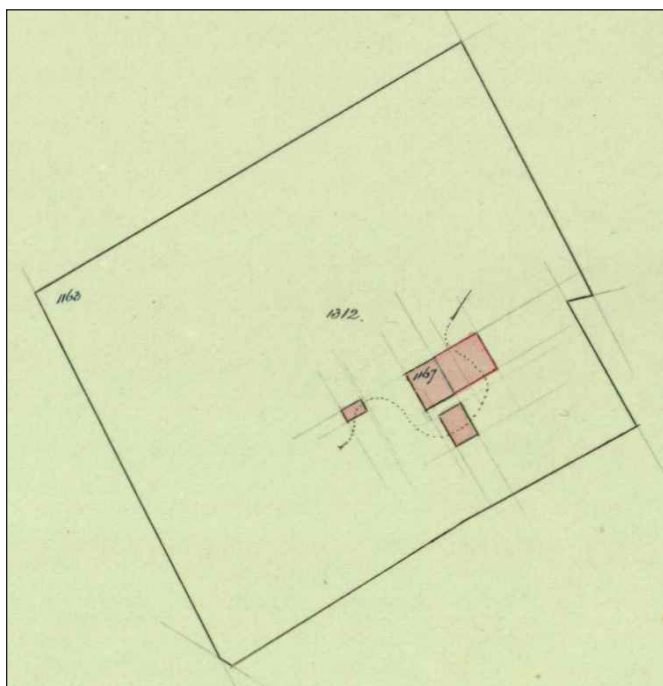
Op het perceel Pelikaanweg 75B bij De Koog staat een lange stolpschuur met de naam Willems Boet (afb. 45). Bij dit pand is sprake van een rijning halverwege het pand en wagendeuren met een kapel. Uit kadastrergegevens blijkt dat de stolp is gebouwd in het jaar 1899/1900, dus in dezelfde tijd als de stolpschuur van Hemmerkooi 7 (afb. 46). Op dat moment was Willems Boet echter korter dan het huidige gebouw. In latere tijd is de stolp aan de oostzijde verlengd, waarbij de langwerpige vorm met rijning in het midden is ontstaan. Hier was dus sprake van een

7 Eelman 2010, 181-186.

vergelijkbare ontwikkeling als bij Pelikaanweg 75B. In de boerderij was (vanaf dat moment?) een koeienstal aanwezig. Naar verluid is veel scheepshout in de stolp verwerkt. Op het perceel Hemmerkooi 20 stond ook een lange smalle stolpschuur achter de woning. Van dit gebouw is geen foto bekend, maar in het kadaster is een hulpkaart te vinden van de bouw van de stolpschuur (afb. 47 en 48). Hieruit blijkt dat in 1889 eerst een normaal formaat schapenboet (met enkel vierkant) is gebouwd en dat deze in 1913 is verlengd tot een lange schuur. Of hier een koeienstal in aanwezig was, is niet bekend.

Afbeelding 47. Hulpkaart van het kadaster uit 1899. Het roze vlakje is een schapenboet op het perceel Hemmerkooi 20 die in dat jaar is gebouwd.

Afbeelding 48. Hulpkaart van het kadaster uit 1913. Het grootste roze vlakje is de verlengde schapenboet op het perceel Hemmerkooi 20.

5. Literatuur

Brandts Buys, L., 1974. *De landelijke bouwkunst in Hollands Noorderkwartier. Een omvangrijk documentatiewerk over de Westfriese boerderij met typische pyramidale dak*, Arnhem.

Eelman, W., 2010. *Boerenbouwkunst op Texel. 450 jaar boerderijbouw in relatie tot agrarische geschiedenis en wooncultuur*, Norg.

Reij, C.J., C. Hoogerheide & C.G.J. van Empel, 1998. *Boerderijenboek. Geschiedenis en naamgeving van alle boerderijen op Texel, hun eigenaren en bewoners*.

ISSN: 2468-3280 (print)
ISSN: 2665-9379 (online)